

POHJOIS-KARJALA
Maakuntaliitto

Pohjois-Karjalan tilanne- ja kehityskuva

Tammikuu 2024

Maakunnan tilanne- ja kehityskuva – Pohjois-Karjala 25.1.2024

Väestökehitys

Pohjois-Karjalassa oli vuoden 2023 lopulla ennakkotiedon mukaan 162 312 asukasta. Maakunnan väkiluku väheni vuoden 2023 aikana 228 asukkaalla - selvästi vähemmän kuin viime vuosina keskimäärin. Vuosina 2013-2022 Pohjois-Karjalan väkiluku vähentyi noin 700 hengellä eli 0,4 % vuosittain. Vuosituhannen alussa Pohjois-Karjalan väestön väheneminen johtui muuttotappiosta, joka kuitenkin ensin pienentyi ja on sittemmin kääntynyt muuttovoitoksi. Parantuneisiin muuttoliikelukuihin on vaikuttanut erityisesti maahanmuutto: Pohjois-Karjala on saanut vuosittain keskimäärin 500 henkeä muuttovoittoa ulkomailta. Vuonna 2022 maahanmuuttovoitto oli ennätykselliset 1 067 henkeä, vaikka kv. muuttoliikelastoissa eivät vielä näkyneet Ukrainasta sotaa pakoon tulleet henkilöt. Vuonna 2023 maahanmuuttovoitto oli 1 736 henkeä, mikä oli jälleen uusi ennätys. Kun kuntien välistä muuttotappiota kertyi 755 henkeä, kokonaismuuttovoitto summautui 981 henkeen. Vaikka osa maahanmuutosta valuu maan sisäisen muuttoliikkeen myötä Etelä-Suomeen, vieraskielisten osuus maakunnan väestöstä on maahanmuuton seurauksena jo 4,8 % kun se esimerkiksi vuonna 2000 oli 1,0 % ja vuonna 2012 2,8 %.

Samalla kun muuttoliike on parantunut, luonnollinen väestönmuutos on heikentynyt. Vuonna 2023 maakunnassa syntyi 1 001 lasta. Kymmenessä vuodessa syntyneiden määrä on laskenut yli kolmanneksella. Aiemmin syntyneiden määrän laskua on selittänyt väestön väheneminen ja ikääntyminen, viimeisen kymmenen vuoden aikana kehitys selittyy pitkälti kokonaishedelmällisyyden laskulla - lapsia hankitaan aiempaa vähemmän. Vuonna 2022 kokonaishedelmällisyysluku - laskennallinen lasten määrä naisen eliniän aikana - oli Pohjois-Karjalassa maan matalin (1,19). Kun kuolleiden määrä on samaan aikaan kasvanut, luonnollinen väestönmuutos verotti maakunnan väkilukua vuonna 2023 peräti 1 217 hengellä. Luku on tilastohistorian toiseksi suurin.

Väestökehityksen yksi ulottuvuus on väestörakenteen ikääntyminen. Vuonna 2012 yli 65-vuotiaiden osuus Pohjois-Karjalan väestöstä oli 21,5 %, vuonna 2022 jo 28,4 %. Erot kuntien välillä ovat suuria. Rääkkylässä yli 65-vuotiaiden osuus oli 45,9 % ja Kontiolahdella 18,6 %. Koko maan vastaava luku oli 23,3 %. Vanhushuoltosuhte eli yli 65-vuotiaiden suhde työikäisiin on Pohjois-Karjalassa 10 prosenttiyksikköä koko maata suurempi. Viimeisen 40 vuoden aikana Pohjois-Karjalan väestönkasvu on keskittynyt 20 km säteelle Joensuun keskustasta. Vaikka lähes puolet maakunnan väestöstä asuu edelleen maaseutualueilla, kaupunkistuminen on ollut nopeaa. Kaupunkialueilla asuvien väestöosuus on vuosina 2012-2022 kasvanut 6,0 %-yksikköä, kaikista maakunnista eniten. Kehityksen taustalla on paitsi kaupunkialueiden kasvu, myös väestön väheneminen maaseutualueilla. Alueelliset erot näkyvät väestön sukupuolijakaumassa. Kun naisten osuus maakunnan tasolla on 50,2 % ja koko maan tasolla 50,5 %, Pohjois-Karjalan kunnista Tohmajärvellä ja Rääkkylässä naisten väestöosuus on painunut alle 48 prosentin. Maaseutualueilla naisten osuus on 48,9 % ja kaupunkialueilla 51,6 %.

Viime vuosien kehityskuva heijastuu Tilastokeskuksen syksyn 2021 väestöennusteeseen: vuoteen 2040 mennessä väki vähenisi lähes 10 %, vaikka Pohjois-Karjala olisi koko ennustejakson muuttovoittomaakunta. Työikäisten määrä vähenee jo viisivuotisjaksolla 2021-2025 yli 5 000 henkilöllä. Kehitys edellyttää toimenpiteitä, mikäli halutaan turvata osaavan työvoiman saatavuus. Tilanne on hankalin Pielisen Karjalassa ja Keski-Karjalassa, mutta haasteita on myös Joensuun seutukunnan kunnissa. Suhteellisesti suurin muutos koskee ikäryhmää 75-84-vuotiaat, johon ns. suuret ikäluokat alkavat siirtyä. Ikäryhmän koon kasvu 26 %:lla tulee näkymään mm. terveydenhuoltopalvelujen tarpeen selvänä kasvuna. Toteutunut väestökehitys ennustejakson alussa on ollut Tilastokeskuksen ennustetta positiivisempaa, väkiluku vuoden 2022 lopussa oli noin 700 henkeä ennustettua suurempi. Pidemmälläkin aikavälillä kehitys voi olla ennustettua myönteisempää. Väestörakenteen ikääntymisen ja työvoiman eläköitymisen myötä avautuu paljon työpaikkoja, jotka voivat houkuttaa maakuntaan ihmisiä muualta Suomesta tai muista maista, mikäli vetovoima vain on kunnossa. Pidemmällä aikavälillä väestön ikääntyminen aiheuttaa kasvavia haasteita mm. terveydenhuololle ja osaavan työvoiman saatavuudelle.

Näkymät vuoden päähän: ennallaan

Näkymät viiden vuoden päähän: heikompi

Ympäristön kestävä kehitys

Pohjois-Karjala on luonnonympäristöltään rikas maakunta. Maakunnan järvet ja joet ovat pääosin hyvässä ekologisessa tilassa. Mittaukset osoittavat ilman laadun parantuneen viimeisten vuosikymmenten aikana. Maakunnan reunamuodostumien ja harjualueiden hiekka- ja soramuodostumat ovat maan suurimpia ja pohjaveden arvokas lähde. Lisäksi maakunnan kallioperä on yksi Suomen potentiaalisimmista malmialueista. Pohjois-Karjala on linnustollisesti monipuolinen ja alueella on myös monipuolinen suurpetokanta. Luonnon monimuotoisuutta vaalitaan mm. alueiden käytön suunnittelun ja alueellisen metsäohjelman toimenpiteillä. HELMI- ja METSO-ohjelmat jatkuvat myös nykyisellä hallituskaudella. Maakunnan pinta-alasta on tiukasti suojeltu 6,6 % metsämaasta ja yhteensä metsä- ja kitumaasta 7,6

% (2022). Maapinta-alasta on 89 % metsiä, joten elinympäristön ja lajien monimuotoisuuden turvaaminen kohdistuu luontaisesti metsälajeihin. Puuston vuotuinen kasvu metsämaalla on valtakunnan metsien 12/13. inventoinnin 9,97 milj. m³/v.

Maakunta on Hinku-maakunta. Kunnista 11 on mukana verkostossa. Pohjois-Karjalan kasvihuonekaasupäästöt asukasta kohti olivat vuonna 2021 6,7 tn CO₂ ekv. Vuoteen 2007 verrattuna kokonaispäästöt ovat laskeneet 35 % (Hinku laskenta 2021). Suurimmat päästölähteet ovat maantieliikenne, maatalous, työkoneet ja kaukolämpö. Suurimmat vähennykset on tehty kulutussähkön, sähkölämmityksen ja teollisuuden sektoreilla. Tulevaisuudessa vähähiilisen ja uusiutuvan energian kehittäminen ja käyttöönotto on tärkein työ päästöjen vähentämiseksi.

Uusiutuvan energian osuus energiankulutuksesta on 72 % (kansallisesti 51 % v. 2021), tästä 54 % on saatu bioenergiasta ja loput vesivoimasta, erilaisista lämpöpumpuista, biokaasusta ja turpeesta. Energiaomavaraisuus on 66 % (2022). Vuoden 2022 tietojen mukaan maakunnan kokonaisenergian kulutus oli 10,95 TW. Turpeen energiakäytöstä luovutaan 2035 mennessä. Suunnitelmassa on tällä hetkellä 30 merkittävää vihreää siirtymää vauhdittavaa investointia (mm. biohiilitehdas, vihreän vedyn tuotantolaitos, aurinkopuistoja, tuulivoimahankkeita ja biometanolilaitos), jotka osaltaan vähentävät riippuvuutta tuontienergiasta. Näiden kehittäminen on tarpeen, sillä maakuntaan on kansallisen turvallisuuden vuoksi haasteellista saada tuulivoimaa. Energian tuotannon ja siirron alueidenkäytön kysymyksiä ratkaistaan käynnistyneessä Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 2. vaiheessa.

Maakunnassa bioraaka-ainetta on saatavilla taimikoiden ja nuorten metsien hoitorästeissä. Turpeen käytön korvaaminen täysimääräisesti metsähakkeella aiheuttaa n. 1,3 milj. m³ puun käytön lisäkysynnän maakunnassa (LUKE 2021). Selvityksen mukaan potentiaalinen metsähake riittää turpeen energiakäytön korvaamiseen. Maakunnan metsävarat mahdollistavat metsäbiotalouden arvonalisän nostamiseen perustuvan liiketoiminnan kehittämisen. Arvonalisän nosto perustuu kansainväliseen huippututkimuskeskittymään, jalostusasteen nostamiseen sekä ilmastokestävän metsätalouden edistämiseen. Nämä vaativat toteutuakseen toimivan infrastruktuurin ja alueen hyvän saavutettavuuden. Metsäbiotalouden rinnalla on kehitettävä entistä enemmän myös maatalous- ja vesibiotaloutta.

Maakunnan ilmasto-ohjelma asettaa mittavia päästövähennysvaatimuksia. Tämä edellyttää tutkimuksen vahvistamista, kokeilujen, pilottien ja selvityshankkeiden tukemista sekä toimijoiden houkuttelua alueelle. Kiertotalouden, maatalouden ja jätehuollon mahdollisuudet esimerkiksi biokaasun laajamittaisen tuotantoon on selvitettävä. Pohjois-Karjalassa on edellytykset tuottaa puhdasta ruokaa monipuolisesti. Maakunnassa on panostettu erityisesti luomutuotantoon, jonka osuus peltopinta-alasta on 24 % (v. 2021).

Ilmastonmuutoksen hillinnän tilanne on parempi vuoden takaiseen verrattuna ja tulee olemaan parempi vuoden päästä. Tämä voidaan todentaa päästövähennysten avulla ja päästöt vähenevät entisestään, kun toimenpiteitä toteutetaan. Luonnon monimuotoisuuden turvaamisen tilanne on parantunut, suojellun alan määrä on lisääntynyt metsätalousmailla. Tavoite on parantaa sitä edelleen soveltamalla luonnonhoidon menetelmiä metsätaloudessa entistä järjestelmällisemmin.

Arvio vuoden päähän: parempi

Arvio viiden vuoden päähän: parempi

Alue- ja yhdyskuntarakenne sekä liikenne- ja viestintäyhteydet

Pohjois-Karjalan aluerakenne tukeutuu Joensuun valtakunnan osakeskukseen sekä maakunnan palvelurakennetta täydentäviin muihin pienempiin kaupunkikeskuksiin ja palvelukeskittymiin. Taajama- ja kaupunkiseudut muodostuvat suurimpien kaupunkikeskusten keskustaajamista, niihin sekä fyysisesti että toiminnallisesti liittyvistä lähitaajamista sekä näitä ympäröivästä maaseudusta. Pohjois-Karjalan aluerakenteen päätavoitteita ovat kansainvälisen ja kansallisen aseman vahvistaminen, elinkeinotoiminnan edellytysten turvaaminen, vetovoimainen asuin- ja vapaa-ajan ympäristö, biotalousosaamisen edelleen kehittäminen sekä ympäristön ja luonnonvarojen kestävä käyttö. Kaupungin ja maaseudun välinen vuorovaikutus on ehdoton edellytys sekä Joensuun että muun maakunnan kehittymiselle ja monipaikkaisuus luo sille vielä lisää edellytyksiä.

Saavutettavuus ja toimiva liikennejärjestelmä ovat dynaamisen alueen elinehto. Liikennejärjestelmä tukee maakunnan elinkeinoelämän kehittämistä sekä tarjoaa kestävän liikkumisen mahdollisuuden asuinpaikasta riippumatta. Pohjois-Karjala on ollut saavutettavissa usealla eri kulkumuodolla. Henkilöliikenteessä junaliikenteen kulkutapaosuus on vahvistunut ja tavaraliikenteessä yhteiskuntataloudellinen tehokkuus on parantunut. Maakunnasta on ollut toimivat ja suorat yhteydet sekä rajanylityspaikkojen kautta Venäjälle että lentoaseman ja TEN-t ydinverkkokäytävien kautta Eurooppaan. Venäjän hyökkäys Ukrainaan on muuttanut tilannetta dramaattisesti, kun tavara- ja henkilöliikenne Suomen ja Venäjän välillä on loppunut lähes kokonaan. Syyskuun 2023 lopussa Suomi teki myös periaatepäätöksen, joka sulki rajan venäläisiltä turisteilta. Muutos on suuri, ennen pandemiaa vuonna 2019 venäläisiä rajanylittäjiä oli 545 000.

Myös kauppamerenkulku Saimaan kanavan kautta on loppunut, kuljetukset ovat siirtyneet raiteille ja maanteille. Tämä on osaltaan nostanut pohjoiskarjalaisten yritysten logistiikkakustannuksia, sillä etenkin maantieliikenteessä voimakkaasti kohonneet polttoainekustannukset ovat heijastuneet kuljetusten hintoihin. Saimaan sisäinen vesiliikenne, sekä puutavaran uitto että aluskuljetukset ovat jonkin verran lisääntyneet. Näitä kuljetuksia uhkaa kuitenkin pula kuljetuskalustosta, jota ei Saimaan kanavan kautta saada siirrettyä järviolueelle. Kuljetusten siirtämistä raiteille tulisi vauhdittaa, mutta tätä siirtymää estää rataverkon puutteellinen välityskyky yksiraiteisilla osuuksilla. Erityisesti itäisen Suomen maantie- ja rautatiesiltojen heikko kunto uhkaa koko kansallista huoltovarmuutta.

Lentoyhteydet ovat aiemmin varmistaneet nopeat yhteydet eri puolille maailmaa. Pandemiasta johtuen tai sen varjolla Finnair lopetti kaupalliset lennot Joensuuhun. Väliaikaisratkaisuja lentoliikenteelle on saatu LVM:n ostoliikenteen avulla. Viimeisin hankinta on kilpailutettu maaliskuun loppuun 2026, mikä turvaa minimipalvelutason. Hankintaan sisältyy optiokausi, joka ulottuu vuoden 2028 alkuun saakka. Joensuun lentomatrustajamäärät ovat yli kaksinkertaistuneet vuoden 2023 aikana (+106,4 %). Tavoitteena on edelleen, että kysynnän palautuessa pandemia-ajan jälkeiseen uuteen normaaliin lentoliikenne saataisiin jälleen palautettua markkinaehtoiseksi. Lentoliikenteen loppuminen olisi kohtalokas maakunnan kehityksen, erityisesti vientiyritysten ja matkailun kannalta.

Liikkuminen maakunnassa perustuu vahvasti henkilöautoiluun. Valtion ostopalveluvuorot bussiliikenteeseen ovat pienentyneet ja heikentävät kuntien ja maakuntien välistä liikkumismahdollisuuksia julkisilla yhteyksillä. Maantieliikenteen liikennesuorite ei ole kasvanut, mutta pitkien etäisyyksien maakunnassa kilometrimäärät ovat keskimääräistä korkeampia. Liikenteen ilmastotavoitteiden saavuttaminen edellyttää uusien liikennepalveluiden kehittämiseen ja vaihtoehtoisten polttoaineiden jakeluverkostoon panostamista. Vaarana on nk. liikenneköyhyys, joka eriarvoistaa asukkaita maakunnan eri puolilla. Kaupunkikeskukset ja niiden läheinen maaseutu tarjoavat hyvät edellytykset kestävien liikkumismuotojen ja -palveluiden lisäämiselle ja kokeiluille. Maakunnan saavutettavuuden ja elinkeinoelämän kasvun kannalta liikennejärjestelmän kehittäminen ja liikenteen kärkihankkeiden nopea toteutuminen ovat ratkaisevia. Kokonaisuutena Itä-Suomen liikenneinfrastruktuurin kehittämiseen ei ole panostettu samassa mittakaavassa kuin Etelä- ja Länsi-Suomen. Tämä näkyy niin tieverkon kuin erityisesti rataverkon kunnossa ja palvelukyvyssä.

Itä-Suomen liikennestrategiassa tavoitteena on tärkeimpien kuljetusten kustannustehokkuuden parantaminen sekä arjen liikkumisen ja matkustamisen helpottaminen. Maito-, raakapuu- ja bioenergiakuljetukset ovat Itä-Suomelle tyypillisiä ja lisääntyviä kuljetuksia, jotka käyttävät väyläverkkoa myös pääteiden ulkopuolella. Vähäliikenteisen tieverkon kunto ei kaikilta osin ole raaka-ainehuollon tai matkailuelinkeinon näkökulmasta riittävä. Perusväylänpidon rahoitustason on mahdollistettava jatkossa korjausvelan vähentämisen myös vähäliikenteisellä tieverkolla.

Ratainfrastruktuurin ja junaliikenteen kehittämisessä keskeistä ovat Karjalan radan välityskyvyn parantaminen ja henkilöjunaliikenteen nopeuden nosto. Kiireellisin hanke maakunnan saavutettavuuden kannalta on Imatra – Joensuu -rataosan peruskunnostus. Maantieteyhteyksien kehittämisen tärkeimpiä kohteita ovat valtatie 6, 23 ja 9.

Nopean itäradan suunnittelu jatkuu perustetun hankeyhtiön toimesta. Pitkän aikavälin tavoitteena on kolmen tunnin palvelutaso Joensuusta Helsinkiin. Selvitysten perusteella kolmen tunnin tavoitetta ei tulla saavuttamaan ilman uusia suurnopeusjunia ja kokonaan uutta rataa. Tämän vuoksi myös lentoyhteydet ovat tärkeitä myös pidemmällä tulevaisuudessa. Sähköistämättömiä rataosia tulee jatkossa sähköistää, jotta turvataan sekä tavara- että henkilöliikenteen kehittämisedellytykset myös itä-länsi suunnassa ja myös pohjoisen suuntaan Kontiomäelle ja sieltä edelleen Perämerenkaarelle, tulevalle TEN-T ydinverkkokäytävälle.

Jatkossakin on tärkeää säilyttää lentoyhteydet Joensuun lentoasemalle ja turvata riittävä lentoliikenteen palvelutaso henkilöliikenteen tarpeisiin. Vesiliikenteen osalta valitettavasti näyttää siltä, että Saimaan kanavan käyttömahdollisuudet on menetetty Venäjän aloittaman hyökkäyssodan vuoksi. Tämä asettaa kustannuspaineita sekä vienti- että tuontiteollisuudelle. Saimaan alueen sisäistä liikennettä tulee kehittää erityisesti Suomen sisäisen raakapuuhuollon turvaamiseksi.

Toimintavarmat ja nopeat tietoliikenneyhteydet ovat tulleet yhä tärkeämmäksi elin- ja vetovoimatekijäksi etätöiden ja digitaalisten palvelujen yleistyessä. Digitaaliset palvelut ja toimivat tietoliikenneyhteydet mahdollistavat ja edistävät myös liikenteen ilmastotavoitteen saavuttamista, kun palveluiden luokse ei tarvitse liikkua fyysisesti. Harvaan asutussa maakunnassa varsinkin kiinteiden yhteyksien kehittäminen on haastavaa ja tarvitsee julkista tukea. Tällä hetkellä valokuitusaatavuus Pohjois-Karjalan kotitalouksissa on 30 %.

Kaiken kaikkiaan liikennejärjestelmän ja -yhteyksien tilanne on vuoden takaisesta heikentynyt. Tulevan kehityksen arvioimisessa on huomattavan paljon epävarmuus- ja uhkatekijöitä sekä vuoden että viiden vuoden aikajänteellä. Kehitys riippuu paljon mm. valtion infrarahoituksen riittävydestä ja kohdistumisesta itäisimpään Suomeen. Valtion väyläverkon investointiohjelmaluonnokseen on nostettu joitakin maakunnan hankkeita, mutta kokonaisuuden kannalta oleellista on, että esimerkiksi päällystysrahat tulevat tippumaan eli korjausvelka kasvaa, ratakorjaukset ovat pitkissä puissa ja sillat tulevat korjausikään. Jo tilanteen ennallaan pysyminen edellyttää merkittävää rahoitusta.

Elinkeinot ja TKI-toiminta

Poikkeukselliset olot ovat viime vuosina haastaneet elinkeinoelämän kehitystä, mutta toistaiseksi yrityksistä on löytynyt tarvittavaa resilienssiä. Vuonna 2022 talouden kasvu oli 7,7 %. Normaalioloissa erinomainen luku ylsi nyt vain inflaatiovauhdin tasolle. Vuoden 2023 ensimmäisellä puoliskolla kasvu hidastui edelleen ja oli enää 0,7 %. Venäjän hyökkäyssodasta Ukrainaan johtuneet ja erityisesti Itä-Suomen maakunnissa korostuneet muutokset (Venäjän viennin romahdus, ostosmatkailijoiden katoaminen, tuotantoketjujen häiriöt ja kustannus- ja korkotason nousu) huomioiden kehityskuva olisi voinut olla huonompikin. Toisaalta toimintaympäristö on edelleen haastava eikä helpotusta ole näkyvissä. Teollisuuden tilauskannat ovat heikentyneet merkittävästi ja saman kehityssuunnan ennustetaan jatkuvan.

Rajan sulkemisesta ja Venäjän kaupan hiljenemisestä huolimatta sekä maakunnan teollisuusyritysten kokonaisliikevaihto (2,9 mrd. euroa) että vientiliikevaihto (1,39 mrd. euroa) ylsivät vuonna 2022 uusiin ennätyksiin, joskin kasvu on selvästi hidastunut ja reaalisesti vuoden 2022 lopulta lähtien on otettu takapakkaa. Kun Venäjän osuus maakunnan yritysten viennistä oli vuonna 2021 noin 10 prosenttia, kehitys kertoo joka tapauksessa siitä, että korvaavia markkinoita on löydetty. Maakunnan seutukunnista kasvuvauhtinsa on viime aikojen myllerryksissä parhaiten säilyttänyt Joensuun seutukunta. Vielä alkuvuonna 2022 hyvässä vedossa olleissa Pielisen Karjalassa ja Keski-Karjalassa kehitys hytyi vuoden lopulla.

Julkinen TKI-toiminta Pohjois-Karjalassa tukeutuu koulutusorganisaatioista Itä-Suomen yliopistoon ja Karelia ammattikorkeakouluun. Merkittävässä roolissa ovat lisäksi Luonnonvarakeskus, Geologian tutkimuskeskus, Fotoniikan keskus sekä Euroopan Metsäinstituutti EFI. Maakunta tunnetaan erityisesti metsäosaamisesta ja fotoniikan osaamisesta. Elinkeinoelämän osuus alueen tutkimustoiminnasta on ollut Pohjois-Karjalassa maan alhaisimpia, joskin maakunnan yrityssektorin osuus koko maan TKI toiminnasta on kasvanut (2015: 0,5 % => 2021: 0,9 %). Maakunnan veturiyrityksistä osa on keskittänyt TKI toiminnot alueen ulkopuolelle, mikä heijastuu maakunnan TKI-intensiteettiin. Haastavuutta lisää mikroyritysten suuri määrä ja vahvan pk-yrityskentän puuttuminen. Syksyllä 2023 tehdyn maakunnallisen TKI- selvityksen mukaan Pohjois-Karjalan TKI –toimijoiden yhteistyön koetaan pysyneen samana tai parantuneen viimeisten kahden vuoden aikana. Haasteena on saada tutkimus- ja koulutusorganisaatioiden osaaminen hyödynnettyä yritystoiminnassa entistä tehokkaammin. TKI-toiminnassa tarvitaan jatkossa erityisesti teknologia- ja digitalisaatio-osaamista. Itä-Suomen yliopiston syksyllä käynnistynyt diplomi-insinöörikoulutus sekä Karelia ammattikorkeakoulun ICT-insinöörikoulutus tuovat uusia mahdollisuuksia erityisesti teollisuuden TKI-toiminnan tehostamiseen.

GTK Mintecin koetehdas- ja laboratoriokokonaisuuden uudistaminen Outokummussa etenee hyvää vauhtia. Mineraalipohjaisten sivuvirtojen ja kaivannaisjätteiden tutkimukseen syntyy täysin uusi tutkimus- ja innovaatioalusta, joka on kansainvälisesti ainulaatuinen. Vihreä siirtymä on saanut uutta virtaa, kun uusiutuvien energiamuotojen kehittäminen ja käyttöönotto ovat vauhdittuneet tuontienergian vähenemisen myötä. Vaikka tuulivoiman rakentaminen ei puolustusvoimien tutkaongelmien takia ole toistaiseksi mahdollista, Pohjois-Karjalalla on tarjottavanaan vastauksia tähän kehitykseen. Maakunnassa on vireillä lupaavia uusia avauksia niin metsäbiotalouden, vetytalouden kuin aurinkovoimankin saralla. Lähivuosille eri puolille maakuntaa on suunnitteilla kymmenittäin vihreää siirtymää tukevia investointeja, joiden kokonaisvolyymi on 1,375 mrd. euroa.

Hallitusohjelma lupaa leikkauksia moniin julkisen talouden menoihin, myös yritystukiin, mutta esimerkiksi puhdas siirtymä ja sen tukeminen ovat myös nykyisen hallituksen prioriteeteissa korkealla. Toisaalta Itä-Suomi joutuu kantamaan vastuuta koko maan turvallisuudesta, sillä Puolustusvoimien tutkajärjestelmät asettavat rajoituksia tuulivoimalle, joka tuo muualla maassa sekä helpotusta energiantuotannon haasteisiin että verotuloja kunnille. Myös kantaverkko on osoittautunut pullonkaulaksi vihreiden investointien etenemiselle.

Maataloustuotanto turvaa kansallista huoltovarmuutta. Toimialana maatalous on kuitenkin kriisissä: polttoaineiden ja lannoitteiden hinnan nousu yleistä inflaatiota ja elintarvikkeiden hinnan nousua voimakkaampana heijastuu edelleen voimakkaasti niin kannattavuuteen kuin investointihalukkuuteen.

Asukasta kohden laskettu bruttokansantuote on Pohjois-Karjalassa edelleen selvästi koko maata matalampi, suhteellinen ero on kuitenkin pienentynyt. Henkeä kohden laskettu bruttoarvonlisäys oli vuonna 2000 Pohjois-Karjalassa 71,9 % maan tasosta. Vuonna 2021 vastaava luku oli 79,0 %. Kuntien talousvaikeudet tulevat kasvamaan merkittävästi vuonna 2024 johtuen rajuista valtionosuuksien leikkauksista. Kuntaliiton laskelmien mukaan Pohjois-Karjalan kuntien valtionosuudet pienenevät yli neljänneksellä, euromääräisesti vähennys olisi maan kolmanneksi suurin.

Yrityssektorin liikevaihdon suhteellisen vahvasta kehityksestä huolimatta avoimen sektorin osuus työpaikoista (64,8 % vuonna 2021) on yksi maan pienimmistä. Yrityskannan osuus on 2,4 % Suomen yrityksistä, eli selvästi pienempi kuin

esimerkiksi maakunnan väestöosuus (2,9 %) ja yrityksiä on asukaslukuun suhteutettuna keskimääräistä vähemmän (66 per 1 000 asukasta). Yrityskannan kasvu hidastui selvästi vuoden 2023 alkupuoliskolla, sillä aloittaneiden yritysten määrä laski, ja lopettaneiden yritysten määrä puolestaan kasvoi. Vuonna 2023 maakunnassa pantiin vireille 83 konkurssia, mikä on 48,2 % enemmän kuin edellisen vuoden vastaavana ajankohtana. Konkurssseja on pantu vireille erityisesti muiden palveluiden toimialalla ja rakentamisessa.

Haasteet ovat näkyneet myös yritysbarometreissa. Syksyn 2023 Pk-yritysbarometrissa maakunnan yritysten yleiset suhdannenäkymät olivat pakkasella (-5) joskaan luku ei poikennut koko maasta (-6) eivätkä näkymät olleet yhtä heikot kuin keväällä, jolloin pohjoiskarjalaisyritysten yleiset suhdannenäkymät saivat arvon -25. Vaikka epävarmuus jatkuu, ja inflaatio on edelleen korkealla, Pohjois-Karjalan talouden pohja on osoittautunut varsin vahvaksi, taustalla on mm. monipuolinen toimialarakenne. Tilanne ei myöskään ole kaikissa yrityksissä tai toimialoilla yhtä haastava kuin keskimäärin. Kehitysrahoituksen kysyntä on myös säilynyt hyvänä niin yrityksissä kuin muillakin sektoreilla, esimerkiksi JTF-rahoitukselle on ollut hyvin kysyntää.

Kaiken kaikkiaan elinkeinoelämän kehitysedellytysten osalta tiedossa on useita myönteisiä kehityskulkuja, joskin paljon riippuu kansainvälisestä toimintaympäristöstä ja yleisestä talouskehityksestä - sekä myös mahdollisista Valtioneuvoston toimenpiteistä Itä-Suomen kehitysedellytysten parantamiseksi. Jos haasteet eivät helpota ja tilanne edelleen pitkittyy, yhä useampi yritys ajautuu vaikeuksiin.

Näkymät vuoden päähän: heikompi

Näkymät viiden vuoden päähän: parempi

Työvoiman saatavuus, osaaminen ja sivistys

Pohjois-Karjalan työllisyysaste oli vuonna 2023 68,7 %, eli 4,9 prosenttiyksikköä matalampi kuin koko maan tasolla. Matalan työllisyysasteen taustalla ovat maakunnan korkea työttömyys, sekä työvoimapalveluissa ja työvoiman ulkopuolella olevien korkea määrä, johon osaltaan vaikuttaa opiskelijoiden suuri väestöosuus. Työpaikkoja maakunnassa oli vuonna 2021 kaikkiaan 60 593, kasvua edellisvuodesta kertyi 3,0 %. Työpaikkojen määrä oli laskenut vuosina 2019 (-1,7 %) ja 2020 (-2,8 %) ensin talouden sakkautumisen ja sitten pandemian myötä, joten kasvu kuittasi pandemiakuopan, mutta kahden vuoden saldo jäi edelleen pakkasen puolelle. Taloudellinen huoltosuhde oli vuonna 2021 koko maan heikoin.

Työttömyys on edelleen korkealla ja kasvussa. Vuoden 2023 joulukuussa työttömiä oli 1 099 vuodentakaista enemmän ja työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 15,0 %. Luku oli jälleen kerran maakunnista korkein. Ero suhteessa koko maahan nähden oli 3,8 prosenttiyksikköä. Työttömyyden kasvusta yli puolet selittyi lomautettujen määrän kasvulla (+587 henkeä, +69 %). Työttömyydessä on huomattavia eroja maakunnan sisällä. Joulukuussa 2023 työttömyys vaihteli Kontiolahden 10,4 %:sta Juuan 19,4 %:iin. Pitkäaikaistyöttömiä oli 1,4 % enemmän kuin edellisvuonna. Kaikkien ikäryhmien työttömyys on kasvanut, eniten kasvua oli alle 30-vuotiaiden ryhmässä. Lukumääräisesti 60-64 vuotiaiden ikäryhmässä on edelleen selvästi eniten työttömiä. Työttömyyden voi olettaa lähivuosina laskevan ikäryhmään kuuluvien poistuessa työmarkkinoilta. Joulukuun aikana TE-toimistossa oli avoinna 2 128 työpaikkaa, mikä oli lähes 1 000 työpaikkaa vähemmän kuin vuotta aiemmin. Eniten avoimia työpaikkoja on palvelu- ja myyntitehtävissä, suuri osa hoivapalvelun ja terveydenhuollon työntekijöille.

Kohtaanto-ongelma on hieman helpottanut, mutta osin työvoiman kysynnän laskun takia. Hoito- ja sosiaalialan vaikea työvoimapula hankaloittaa Pohjois-Karjalassa jo alan yritysten ja työnantajien toimintaa. Lääkäreiden ja hoitajien ohella pulaa on muun muassa sosiaalialan ammattilaisista. Myös ravintola- ja suurpalvelu- ja suurtaloustyöntekijöistä sekä tarjoilijoista on tarvetta koko maakunnassa, ja myös teollisuudessa on ollut ylikysyntää tiettyjen alojen ammattilaisista. Kohtaanto-ongelmien merkitys on korostunut Pielisen Karjalassa ja Keski-Karjalassa, mutta eriasteisia haasteita on koko maakunnassa.

Yli 55-vuotiaiden osuus työllisistä on Pohjois-Karjalassa selvästi suurempi kuin koko maan tasolla. Joissakin ammattiryhmissä kolmannes työntekijöistä on yli 55-vuotiaita. Kevan keväällä 2023 julkaiseman raportin mukaan kuntasektorin työvoimapula on vaikeutunut, tilanne näyttää vielä selvästi haasteellisemmalta kuin edellisessä ennusteessa kahta vuotta aiemmin arvioitiin. Vuodelle 2032 ennustettu työvoiman ylikysyntä on kahdessa vuodessa moninkertaistunut useissa sairaanhoitajien ja lähihoitajien kaltaisissa keskeisissä ammattiryhmissä. Vuosina 2022-2032 kuntasektorin työntekijöistä eläköityy Pohjois-Karjalassa 36,4 %. Työvoimatarpeisiin vastaamisen kannalta hyvä lähtökohta on se, että Pohjois-Karjala on merkittävä koulutusmaakunta ja koulutustarjonta on laaja ja melko kattava. Toisaalta koska Pohjois-Karjala on kokoaan suurempi koulutusmaakunta, koulutetun nuorison poismuutto alueelta on ongelma.

Tutkinnon suorittaneiden väestöosuus on kasvanut tasaisesti ja on nyt jo koko maata korkeampi. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on kuitenkin maakunnan kokoon suhteutettuna suuresta yliopistosta huolimatta edelleen koko maata alhaisempi sekä koko väestössä että 25-34-vuotiaiden ikäryhmässä. Jatkuvan oppimisen merkitys

on lisääntynyt. Tutkintoa vailla olevien 25–29-vuotiaiden määrä on pienempi kuin koko maassa, mutta osuus ei laskenut yhtä paljon kuin valtakunnallisesti. Koulutustaso on noussut, mutta ero koko maahan ei ole pienentynyt. Koulutustasomittain sai vuonna 2022 arvon 360 (koko maa 391).

Tilanne on työttömyyden tason osalta heikompi kuin vuotta aiemmin. Varsinkin pidemmällä aikavälillä ongelmat työvoiman saatavuudessa kasvavat, ellei niiden ratkaisemiseksi löydetä uusia keinoja. Osaamisen ja koulutuksen suhteen tilanne paranee hitaasti, muutokset vuositasolla ovat pieniä.

Näkymät vuoden päähän: ennallaan

Näkymät viiden vuoden päähän: heikompi

Osallisuus ja hyvinvointi

Pohjois-Karjalan korkea väestöllinen huoltosuhde lisää sekä sosiaali- ja terveydenhuollon että muiden hyvinvointipalveluiden tarvetta. Ennalta estävän hyvinvointityön merkitys, jota toteutetaan laaja-alaisena yhteistyönä, korostuu tulevaisuudessa merkittävästi. Pohjois-Karjalan vahvuutena hyvinvoinnin näkökulmasta on monitoimijainen verkostotyö. Asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta tukee julkisen ja yksityisen sektorin ohella monipuolinen järjestötoiminta. Pohjois-Karjalassa on PRH:n mukaan vuonna 2023 yhteensä 3 648 yhdistystä. Niiden lukumäärä on vähentynyt hieman edellisestä vuodesta.

Pohjois-Karjalan hyvinvoinnin haasteina ovat sosioekonomisten ongelmien ja elintapahaasteiden kasautuminen, matala osallisuus, korkea yksinäisyys sekä korkea sairastavuus. Noin joka viides aikuinen on lihava. Alakoulu-ikäisistä 25,3 % ja 13–16-vuotiaista hieman yli 26,5 % on ylipainoisia. Liikunnan määrä on tosin lisääntynyt ja vähintään tunnin päivässä liikkuvien osuus lapsissa ja nuorissa on hieman vähentynyt. Iän karttuessa liikunta-aktiivisuus ennestään laskee.

Tupakointi on vähentynyt työikäisten keskuudessa. Kouluterveyskyselyn mukaan se on kuitenkin lisääntynyt yläkoululaisilla sekä lukiolaisilla. Alkoholista liikaa käyttävien osuus yli 20-vuotta täyttäneiden osalta on hieman kasvanut (29,8 %). Kouluterveyskyselyn perusteella lasten ja nuorten alkoholin viikoittainen käyttö on vähentynyt. Elintapahaasteet heijastuvat maakunnan korkeaan sairastavuuteen. Sairauskohtaisista indekseistä (v.2021) erityisesti tuki- ja liikuntaelinsairaus-, tapaturma-, sepelvaltimotauti- ja mielenterveysindeksi ovat selvästi maan keskiarvoa korkeammat. Ikävakioimaton tuki- ja liikuntasairausindeksi oli Pohjois-Karjalassa 138,3, sepelvaltimotauti-indeksi 141,7 ja mielenterveysindeksi 113. Indeksien arvo koko maassa on 100,0.

Pohjois-Karjala on matalan osallisuuden aluetta. Aktiivisesti järjestötoimintaan ilmoitti osallistuvansa 22,6 %. Alhaisinta aktiivisuus on miehillä. Äänestysaktiivisuus vuoden 2023 eduskuntavaaleissa oli Savo-Karjalan vaalipiirissä 67,5 valtakunnallisen äänestysprosentin ollessa 71,9. Kuntavaalien äänestysprosentti vuonna 2021 oli puolestaan 49,5 % (koko maa 55,1 %). Yksinäiseksi itsensä tuntevien osuus yli 20-vuotta täyttäneistä oli 13,7 %. Yksinäisyys liittyy läheisesti sosiaaliseen eriarvoisuuteen, jota Pohjois-Karjalan korkea työttömyys ja pitkäaikaistyöttömien suuri määrä lisäävät. Yksinäisyyden kokemus on vähentynyt kouluterveyskyselyn mukaan kaikissa ikäluokissa ja erityisesti ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla. Laskusta huolimatta on huomioitava, että yksinäisyys on merkittävä riski nuoren terveydelle. Lasten ja nuorten ahdistuneisuus on lisääntynyt 8. ja 9. luokan oppilailla (2021 19,3 %, 2023 20,9 %). Nuorten kokema tyytyväisyys elämään laskee yläkouluun siirryttäessä 85,9 %:sta 66,4 prosenttiin. Turvattuus on kasvanut alakoululaisilla.

Pohjois-Karjalassa pitkät välimatkat aiheuttavat myös haasteensa sosiaali- ja terveyspalveluiden saamiseen. Terveyspalveluita käyttäneistä 29,5 % koki hankalien matkojen haitanneen hoidon saamista. Uuden teknologian ja digitalisaation hyödyntämistä lisätään entisestään ja niiden käyttö on kasvanut. Digitalisaatio mahdollistaa palvelujen tuottavuuden, tehokkuuden, saavutettavuuden sekä asiakkaan valinnanvapauden lisääntymisen. Pohjoiskarjalaisista 27,8 % palveluja käyttäneistä oli asioinut v. 2022 sähköisesti sosiaali- ja terveyspalveluissa. Kahta vuotta aiemmin vastaava luku oli 18,4 %. Esteitä ja huolia sähköisten palveluiden käytössä kuitenkin esiintyy vielä paljon. Hoitopaikkaan riittävän nopeasti viimeisellä käynnillä saaneiden osuus oli 66,7 %. Myönteinen asiakaskokemuksen saaneita oli viimeksi käytetyssä terveyspalveluissa 62,5 %. Merkittävimmät haasteet ovat kustannusten kasvu ostopalveluiden kasvun myötä ja henkilökunnan saatavuus.

Lähtöleveysuuden arvioiminen on arvailujen varassa. Pandemiatilanteen helpottumisen myötä tilanne on parantunut monessa tarkastelussa kohdassa, mutta sota Euroopassa, yleisen turvallisuuden tunteen vaikutukset sekä pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyminen vaikuttavat toiseen suuntaan. Viiden vuoden aikajänteellä väestörakenteen ikääntyminen tulee lisäämään terveyshaasteita.

Näkymät vuoden päähän: ennallaan

Näkymät viiden vuoden päähän: heikompi

POHJOIS-KARJALA
Maakuntaliitto